

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

คู่มือ ประโยค ๑-๒
อรรถกถาธรรมบท ภาค ๑
แปลโดยพญัญชนะ

โครงการพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีงบประมาณ ๒๕๕๖

คู่มือ ประโยค ๑-๒ อรรถกถาธรรมบท ภาค ๑ แปลโดยพยัญชนะ

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ : รศ.ดร.สมิทพิพล เนตรนิมิต

คณะบรรณาธิการ : พระมหาสุทัศน์ ติสฺสรวาทิ นายสุชญา คิริธัมมกร

คณะบรรณากร : พระมหาสุรศักดิ์ ธีรวโส พระมหานพดล เตชธมโม

นายสนธิญาณ รักษาภักดี นายสุชญา คิริธัมมกร

นายมนัส จอดพิมาย นายสินชัย วงษ์จำนงค์

นายชำนาญ เกิดช่อ นายสมบุญ ฝรั่งพิศ

ออกแบบปก : นางจุฬารัตน์ วิชาชาติ

จัดรูปเล่ม : นายสมบุญ ฝรั่งพิศ

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

พิสูจน์อักษร : พระมหาธิติ อนุภทโท นายสุชญา คิริธัมมกร นายสุกฤษฏา สุตาจันท์

จำนวนพิมพ์ : ๑,๐๐๐ เล่ม

ลิขสิทธิ์

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้ามการลอกเลียน

ไม่ว่าส่วนใดๆ ของหนังสือเล่มนี้ นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

วิชรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยา.

ธมมปทกฐกถา ปฐโม ภาค (ธมมปทกฐกถา ภาค ๑ แปลโดยพยัญชนะ).-- พระนครศรีอยุธยา:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556

242 หน้า.

1. พระสูตร--อรรถกถา. 2. ภาษาบาลี. 1. คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
ผู้แปล. II กวีรญา มีมุข, ผู้วาดภาพประกอบ. III. ชื่อเรื่อง.

294.318202

ISBN 978-616-300-058-3

จัดพิมพ์โดย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐๓๕ ๒๔๘ ๐๑๓

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๑-๑๗ ถนนมหาธาตุ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๖๒๓-๕๖๒๓ โทรสาร ๐-๒๖๒๓-๕๖๒๓

คำปรารภ

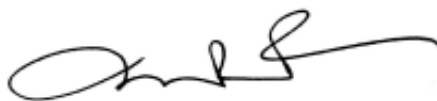
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีโครงการพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม ปีงบประมาณ ๒๕๕๒ มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ (๑) เพื่อสนองพันธกิจด้านบริการวิชาการทางพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัย (๒) เพื่อพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกระดับให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ทันสมัย (๓) เพื่อเผยแพร่ผลงานวิชาการทางพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนทุกระดับ

โครงการนี้เกิดจากความร่วมมือร่วมใจกันของคณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัย ช่วยกันพัฒนาเนื้อหาคู่มือประกอบการเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตั้งแต่หลักสูตรชั้นประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค ให้มีเนื้อหาสาระถูกต้องเป็นที่ยอมรับของพระภิกษุสามเณร ตลอดถึงผู้ที่สนใจทั่วไป

หนังสือ คู่มือ ประโยค ๑-๒ อรรถกถาธรรมบท ภาค ๑ แปลโดยพยัญชนะเล่มนี้ แปลมาจากอรรถกถาธรรมบท ภาษาบาลี ภาค ๑ ซึ่งเป็นผลงานของพระพุทฺธโฆสจารย์ นักปราชญ์ชาวอินเดีย ผู้มีชื่อเสียงกึกก้อง เดินทางไปสิงหล (เกาะลังกา) เพื่อแปลพระไตรปิฎกและอรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี เมื่อ พ.ศ.๙๖๐ ซึ่งต่อมา สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ชำระขึ้นในเมืองแรก และแบ่งอรรถกถาภาษาบาลีเป็นภาค ตั้งแต่ภาค ๑ ถึง ภาค ๘ สำหรับคู่มือ ประโยค ๑-๒ อรรถกถาธรรมบท ภาค ๑ แปลโดยพยัญชนะ เล่มนี้ เป็นสำนวนการแปลอรรถกถา ซึ่งเป็นหลักสูตรวิชาแปลมคธเป็นไทย ชั้นประโยค ๑-๒ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ศึกษาเนื้อหาหรือเรื่องราว จำนวน ๑ วรรค คือ ยมกวรรค หมวดว่าด้วยธรรมเป็นคู่กัน มีจำนวน ๑๔ เรื่อง ๒๐ คาถา ในวรรคนี้เน้นถึงธรรมที่ตรงกันข้าม ถูกประมวลมาไว้ในหมวดเดียวกัน ธรรมที่ตรงกันข้ามนั้น คือความคิดชั่วมักกับความดี การจงเฝ้ากับการไม่จงเฝ้า เป็นต้น

(๔)

ขออนุโมทนาขอบคุณคณะกรรมการผู้พัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยทุกคน ที่สละเวลาพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี หนังสือ คู่มือ ประโยค ๑-๒ อรรถกถาธรรมบท ภาค ๑ แปลโดยพยัญชนะ เล่มนี้ให้เกิดมีขึ้น อันจะเป็นสมบัติของมหาวิทยาลัยสืบไป หวังว่า หนังสือเล่มนี้ จะอำนวยประโยชน์เชิงวิชาการทางพระพุทธศาสนา แก่พระภิกษุสามเณรและผู้ที่เกี่ยวข้องสืบไป

(พระพรหมบัณฑิต, ศ.ดร.)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

คำนำ

หนังสือเล่มนี้ได้พัฒนาขึ้นตามโครงการพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๒ ของกองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้(๑)เพื่อสนองพันธกิจด้านบริการวิชาการทางพระพุทธศาสนาของมหาวิทยาลัย(๒)เพื่อพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกระดับให้ครบถ้วนสมบูรณ์ทันสมัย (๓)เพื่อเผยแพร่ผลงานวิชาการทางพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประชาชนทุกระดับ

หนังสือ คู่มือ ประโยค ๑-๒ อรรถกถาธรรมบท ภาค ๑ แปลโดยพยัญชนะเล่มนี้ แปลมาจากอรรถกถาธรรมบท ภาษาบาลี ภาค ๑ อันเป็นหลักสูตรวิชาแปลมคธเป็นไทย ของชั้นประโยค ๑-๒ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ศึกษาเนื้อหาหรือเรื่องราว จำนวน ๑ วรรค คือ ยมกวรรค หมวดว่าธรรมเป็นคู่กัน มีจำนวน ๑๔ เรื่อง ๒๐ คาถา ในวรรคนี้จะกล่าวถึงธรรมที่ตรงกันข้าม ถูกรวมรวมไว้ในหมวดเดียวกัน ธรรมที่ตรงกันข้าม ได้แก่ ความคิดไม่ดีกับความคิดดี การจงเวิ้งกับการไม่จงเวิ้ง การแตกความสามัคคีกับความสามัคคี ผู้มีจิตไม่มั่นคงกับผู้มีจิตมั่นคง ผู้ไม่ควรนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์กับผู้ควรนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ สิ่งที่ไม่มีสาระกับสิ่งที่มีสาระ จิตที่ไม่ได้รับการอบรมกับจิตที่ได้รับการอบรม ผู้ทำบาปยอมเศร้าโศกกับผู้ทำบุญยอมบันเทิงใจ ผู้เรียนมากแต่ประมาทยอมไม่ได้บรรลุมรรคผล กับผู้เรียนน้อยแต่ไม่ประมาทยอมได้บรรลุมรรคผล และในเนื้อหาเล่มนี้ยังมีการตั้งหัวข้อเรื่อง เพื่อให้จดจำได้ง่าย พร้อมมีภาพประกอบ เพื่อความบันเทิงใจ

(๖)

คณะกรรมการผู้พัฒนาเนื้อหาอรรถกถาธรรมบท ภาค ๑ แปลโดยพยัญชนะ
หวังว่า หนังสือเล่มนี้จะยังประโยชน์ต่างๆ ให้เกิดขึ้นกับผู้เกี่ยวข้องตามวัตถุประสงค์
ของโครงการพอสมควร จึงขอขอบคุณทุกท่านที่ได้มีส่วนร่วมทำให้หนังสือเล่มนี้
สำเร็จลงได้

คณะกรรมการผู้พัฒนาเนื้อหาอรรถกถาธรรมบท ภาค ๑ แปลโดยพยัญชนะ
กุมภาพันธ์ ๒๕๕๘

คณะกรรมการดำเนินงาน
โครงการพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

<p style="text-align: center;">คณะกรรมการดำเนินงาน</p> <p>ที่ปรึกษา พระพรหมบัณฑิต,ศ.ดร.</p> <p>ประธานกรรมการ พระศรีคัมภีร์ญาณ, รศ.ดร.</p> <p>รองประธานกรรมการ พระมหาเจิม สุวโจ</p> <p>กรรมการ พระสิริชัยโสภณ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร พระมหาสุทัศน์ ติสฺสรวาที พระมหาสุเทพ สุปญฺฑิตโต พระมหาศรีทนต์ สมจาโร พระมหาวีระพงษ์ วีรวโส พระสุทิน เขมวโส พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ, ดร. พระมหาสมเดช ตปสีโล นายเกษม แสงนนท์ นายสนธิญาณ รักษาภักดิ์ นายสินชัย วงษ์จำนงค์</p> <p>กรรมการและเลขานุการ นายสุชญา ศิริธัญญาร</p> <p>กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ นายชำนาญ เกิดช่อ นายอักษราวิชญ์ โฉมศรี นายสมบูรณ เฟ่งพิศ</p>	<p style="text-align: center;">คณะกรรมการผู้พัฒนาเนื้อหา “อรรถกถาธรรมบท ๑”</p> <p>ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบสำนวนการแปล อรรถกถาธรรมบท ๘ ภาค รศ.ดร.สมิทพิพล เนตรนิมิตร</p> <p>คณะบรรณาธิการ พระมหาสุทัศน์ ติสฺสรวาที นายสุชญา ศิริธัญญาร</p> <p>คณะบรรณาการแปลเนื้อหาอรรถกถาธรรมบท พระมหาสุรศักดิ์ ธีรวโส พระมหานพดล เตชธมฺโม นายสนธิญาณ รักษาภักดิ์ นายสุชญา ศิริธัญญาร นายมนัส จอดพิมาย นายสินชัย วงษ์จำนงค์ นายชำนาญ เกิดช่อ นายสมบูรณ เฟ่งพิศ</p> <p>พิสูจน์อักษร พระมหาธิติ อนุภทฺโท นายสุชญา ศิริธัญญาร นายสุภฐาน สุตาจันทร</p> <p>พิมพ์/จัดรูปเล่ม นายสมบูรณ เฟ่งพิศ</p> <p>ออกแบบปก นางสาวจุฬารัตน์ วิชาเนาดี</p> <p>ภาพประกอบ นางสาวกวีรญา มีมุข</p>
---	--

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำปรารภ	(๓)
คำนำ	(๕)
คณะกรรมการดำเนินงานโครงการพัฒนาเนื้อหาและสื่อการศึกษา พระปริยัติธรรม	(๗)
สารบัญ	(๙)
ปณามคาถา	๑
๑. ยมกวรรควรรณา	๓
๑. เรื่องแห่งพระเถระชื่อว่าจักขุบาล (๑)	๓
๒. เรื่องแห่งมาณพชื่อว่ามัญญูภูทนต์ลี (๒)	๓๗
๓. เรื่องแห่งพระเถระชื่อว่าติสสะ (๓)	๕๗
๔. เรื่องแห่งความเกิดขึ้นแห่งยักษ์นี้ชื่อว่ากาลิ (๔)	๖๙
๕. เรื่องแห่งภิกษุผู้อยู่ในเมืองโกสัมพี (๕)	๘๑
๖. เรื่องแห่งภิกษุชื่อว่าจุลกกาลและภิกษุชื่อว่ามหากาล (๖)	๙๙
๗. เรื่องแห่งพระเทวทัต (๗)	๑๑๓
๘. เรื่องแห่งปริพาชกชื่อว่าสญชัย (๘)	๑๒๓
๙. เรื่องแห่งพระเถระชื่อว่านันทะ (๙)	๑๖๙
๑๐. เรื่องแห่งบุรุษผู้ฆ่าซึ่งสุกรชื่อว่าจุนทะ (๑๐)	๑๘๕
๑๑. เรื่องแห่งอุบาสกผู้ตั้งอยู่แล้วในธรรม (๑๑)	๑๙๑
๑๒. เรื่องแห่งพระเทวทัต (๑๒)	๑๙๗
๑๓. เรื่องแห่งนางสุมนาเทวี (๑๓)	๒๒๓
๑๔. เรื่องแห่งภิกษุผู้เป็นสหายนันสอง (๑๔)	๒๒๙

(๑๐)

ภาคผนวก	๒๓๗
๑. หลักสูตรประโยคบาลีสันามหลวง	๒๓๗
๒. เคล็ดลับการสอบผ่าน	๒๓๙
คณะบรรณาธิการผู้ตรวจสอบสำนวนการแปลอรรถกถาธรรมบท ๘ ภาค	๒๔๐
ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบสำนวนการแปลอรรถกถาธรรมบท ๘ ภาค	๒๔๐
คณะบรรณาธิการแปลพัฒนาเนื้อหาอรรถกถาธรรมบท ๘ ภาค	๒๔๑

อ.วจาเป็นเครื่องกล่าวพรรณนาซึ่งเนื้อความแห่งบทแห่งพระธรรม
อันข้าพเจ้า จะกล่าว ฯ

อ.คาถาแสดงซึ่งความนอบน้อม อันข้าพเจ้า จะกล่าว ฯ
(ปณามคาถา)

อ.ข้าพเจ้า (ผู้ชื่อว่าพุทธโฆสะ)^๑ อันพระเถระ ผู้ชื่อว่า
กุมารกัสสปะ ผู้ฝึกตนแล้ว ผู้มีปกติประพฤตีสมาเสมอ
ผู้มีจิตอันตั้งมั่น ผู้ปรารถนาเพื่ออันตั้งอยู่แห่งพระสัทธรรม
ผู้หวังอยู่ ว่า อ.พระบรมศาสดา ผู้ทรงฉลาด ในธรรม
และสภาพอันมิใช่ธรรม ท. ผู้มีบทแห่งพระสัทธรรม
อันถึงพร้อมแล้ว ผู้มีฉันทะอันมีในใจอันกำลัง
แห่งพระกรุณาให้อาจหาญขึ้นพร้อมแล้ว ทรงอาศัยแล้ว
ซึ่งเหตุ นั้น นั้น ทรงแสดงแล้ว ซึ่ง พระธรรมบทอันงดงาม ใด แล
อันยังปิติและปราโมทย์ให้เจริญ แก่เทวดาและมนุษย์ ท.
อ. วจาเป็นเครื่องกล่าวพรรณนาซึ่งเนื้อความ
แห่งพระธรรมบทนั้น ใด อันละเอียดอ่อน อัน อันอาจารย์
นำสืบต่อกันมาแล้ว อันตั้งอยู่พร้อมแล้ว โดยภาษาแห่งชาวเกาะ
ในเกาะอันเป็นที่อยู่ของบุคคลผู้มีฝ่ามือแดง
ยังความถึงพร้อมแห่งประโยชน์กึ่งกุล
ย่อมไม่ให้สำเร็จ แก่สัตว์ ท. ที่เหลือลง
อ. วจาเป็นเครื่องกล่าวพรรณนาซึ่งเนื้อความนั้น

^๑ อหฺ (ข้าพเจ้า) ในที่นี้ หมายถึงพระพุทโฆสะ (พุทโฆสะสาภิธาน อหฺ) ดู สิริสมงคล-
มหาเถรณ รจิตา, ธรรมบทฎกถาคาถาโยชนา, (กรุงเทพฯ ฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๓๕), หน้า ๔.

ยังประโยชน์เกื้อกูล ฟังให้สำเร็จ
 แก่ชาวโลกทั้งปวง ชื่อแม่โจน ดั่งนี้
 วิวอนยิ่งแล้ว โดยความเคารพ นมัสการแล้ว
 ซึ่งพระบาท ท. แห่ง - อ.ประทีปอันโพล่งทั่วแล้ว
 คือพระสัทธรรม อันพระสัมพุทธเจ้า พระองค์ใด,
 ครั้นเมื่อโลกอันความมืดคือโสมพะใหญ่ห่อหุ้มแล้ว มีอยู่
 ทรงมีปกติเห็นซึ่งที่สุดแห่งโลก ทรงมีพระฤทธิ์อันรุ่งเรืองแล้ว
 ทรงให้รุ่งเรืองแล้ว, พระสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น
 ผู้ทรงมีพระสิริ บูชาแล้ว ซึ่งพระสัทธรรม
 ของพระสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้นด้วย กระทำแล้ว ซึ่งอัญชลี
 แต่พระอริยสงฆ์ด้วย ละแล้ว ซึ่งภาษานั้นด้วย
 ซึ่งลำดับแห่งคำ อันถึงแล้วซึ่งความพิสดารมากเกินด้วย
 ยกขึ้นแล้ว สู่ภาษาอันเป็นแบบแผน¹ อันเป็นที่น่ารื่นรมย์ใจ
 ยัง - อ.พยัญชนะและบท ไต แห่งคาถา ท. อันบัณฑิต
 ไม่ให้แจ้งแล้ว ในพระธรรมบทนั้น, พยัญชนะและบท นั้น
 ให้แจ้งแล้ว โดยสิ้นเชิง จักกล่าว ซึ่งพระธรรมบท นั้นนั้นเพียว
 มิให้เหลือ ด้วยภาษาอื่น โดยเนื้อความ นำมาอยู่ ซึ่งปิติ
 และปราโมทย์ แห่งใจ อันเข้าไปอาศัยแล้ว ซึ่งอรรถและธรรม
 แก่บัณฑิต ท. ผู้ยังอรรถให้แจ้งอยู่ ดั่งนี้

¹ มาคธีภาส์ (ภาษามาคธี)

๑. ยมกวัคควัณณนา

๑. อ.วาจาเป็นเครื่องกล่าวพรรณนาซึ่งเนื้อความแห่งวรรค
อันบัณฑิตกำหนดแล้วด้วยเรื่องอันเป็นคู่ อันข้าพเจ้า จะกล่าว ฯ

๑. อ.เรื่องแห่งพระเถระชื่อว่าจักขุบาล อันข้าพเจ้า จะกล่าว ฯ (๑)

* อ.อันถามว่า อ.พระธรรมเทศนา นี้ ว่า

อ.ธรรม ท. มีใจเป็นสภาพถึงก่อน มีใจประเสริฐที่สุด
สำเร็จแล้วด้วยใจ หากว่า อ.บุคคล มีใจอันโทษประทุษร้ายแล้ว
กล่าวอยู่หรือ หรือว่า กระทำอยู่ ไชริ์ อ.ทุภช ย่อมไปตาม
ซึ่งบุคคลนั้น เพราะทุจริต อันมีอย่าง ๓ นั้น เพียงดัง
อ.ลือ หมุนไปตามอยู่ ซึ่งรอยเท้า แห่งโคตัวเนื่องด้วยกำลัง
ตัวนำไปอยู่ซึ่งแอก ดังนี้ ฯ

อันพระคาสดา ตรัสแล้ว ณ ที่ไหน ดังนี้ ฯ

อ.อันตอบว่า อ.พระธรรมเทศนา นี้ อันพระคาสดา ตรัสแล้ว ในเมือง
สาวตถิ ดังนี้ ฯ

อ.อันถามว่า อ.พระธรรมเทศนา นี้ อันพระคาสดา ทรงปรารภ ซึ่งใคร
ตรัสแล้ว ในเมืองสาวตถิ ดังนี้ ฯ

อ.อันตอบว่า อ.พระธรรมเทศนา นี้ อันพระคาสดา ทรงปรารภ ซึ่งพระเถระ
ชื่อว่าจักขุบาล ตรัสแล้ว ในเมืองสาวตถิ ดังนี้ ฯ

สัญลักษณ์ * ถึง * เครื่องหมายบอกให้รู้ว่าข้อความจากนี้เคยออกสอบสนามหลวงใน
แต่ละปี

๑. อ.เรื่องแห่งพระเถระชื่อว่าจักขุบาล (๑)

๕

ซึ่งบุตร ท. เหล่านั้น ผู้ถึงแล้วซึ่งวัย ด้วยเครื่องผูกคือเรือน ๑ ในกาลอันเป็นส่วนอื่นอีก อ.มารดาและบิดา ท. ได้กระทำแล้ว ซึ่งกาละ ๑ อ.ญาติ ท. แบ่งแล้ว ซึ่งโภคะ ทั้งปวง แก่บุตร ท. สองนั้นเทียว**¹ ๑

(พระศาสดาประทับอยู่ในกรุงสาวัตถี ๒๕ พรรษา)

*¹ในสมัยนั้น อ.พระศาสดา ผู้มีจักรคือธรรมอันประเสริฐอันให้เป็นไปทั่วแล้ว เสด็จไปแล้ว โดยลำดับ ประทับอยู่ในมณฑลวิหารชื่อว่าเชตวัน อันอันมหาเศรษฐีชื่อว่าอนาถบิณฑิกะ สละแล้วซึ่งทรัพย์มีโกฏิห้าสิบลีเป็นประมาณแล้วยังนายช่างให้กระทำแล้ว ทรงยังมหาชนให้ตั้งเฉพาะอยู่ในหนทางแห่งสวรรค์ด้วย ในหนทางแห่งธรรมเป็นเครื่องหลุดพ้นด้วย ๑ จริงอยู่ อ.พระตถาคต ประทับอยู่แล้ว อยู่จำพรรษา หนึ่งนั้นเทียว ในมณฑลวิหารชื่อว่านิโครธ อันอันพื้นแห่งตระกูลแห่งพระญาติแปดสิบสองท. คือ อันพื้นแห่งตระกูลแห่งพระญาติ ท. แปดสิบ ข้างฝ่ายพระมารดา อันพื้นแห่งตระกูลแห่งพระญาติ ท. แปดสิบ ข้างฝ่ายพระบิดา ยังนายช่างให้กระทำแล้ว ประทับอยู่แล้ว อยู่จำพรรษา ท. ยี่สิบหย่อนด้วยหนึ่ง ในมณฑลวิหารชื่อว่าเชตวัน อันอันมหาเศรษฐีชื่อว่าอนาถบิณฑิกะ ยังนายช่างให้กระทำแล้ว ประทับอยู่แล้ว อยู่จำพรรษา ท. หก ในมณฑลวิหารชื่อว่าบุพพาราม อันอันนางวิสาขา ยังนายช่างให้กระทำแล้ว ด้วยการบริจาคซึ่งทรัพย์มีโกฏิยี่สิบเจ็ดเป็นประมาณ ทรงอาศัย ซึ่งเมืองสาวัตถี ประทับอยู่แล้ว อยู่จำพรรษา ท. ยี่สิบห้า เพราะทรงอาศัย ซึ่งความที่แห่งตระกูล ท. สอง เป็นตระกูลมีคุณใหญ่ ด้วยประการฉะนี้**² ๑

¹ ออกสอบสนามหลวง ปี ๒๕๕๔ สอบครั้งที่ ๒ ข้อ ๑.

² ออกสอบสนามหลวง ปี ๒๕๓๘ ข้อ ๑.

(ผู้บำรุงภิกษุสามเณร)

แม่ อ.มหาเศรษฐีชื่อว่าอนาถบิณฑิกะ แม่ อ.นางวิสาขา ผู้มหาอุบาสิกา ย่อมไป ลูที่เป็นที่บำรุง แห่งพระตถาคต ลีฬวาระ ท. สอง แห่งวัน เนื่องนิตย ๑ ก็ อ.ชน ท. สอง เหล่านั้น เมื่อไป เป็นผู้ไม่เคยมีมือเปล่าไปแล้ว ด้วยอันคิด ว่า อ.ภิกษุหนุ่มและสามเณร ท. จักแลดู ซึ่งมือ ท. ของเรา ท. ดังนี้ ย่อมเป็น เมื่อไป ในกาลก่อนแต่กาลแห่งภัตร ยังบุคคลให้ถือเอาแล้ว ซึ่งวัตถุ ท. มีของอันบุคคล พึงเคี้ยวเป็นต้น ย่อมไป เมื่อไป ในกาลภายหลังแต่กาลแห่งภัตร ยังบุคคลให้ถือ เอาแล้ว ซึ่งเภสัช ท. ทำด้วย ซึ่งน้ำอันเป็นเครื่องดื่ม ท. แปรด้วย ย่อมไป ๑ อนึ่ง อ.อาสนะ ท. เป็นวัตถุอันบุคคลอุปโภคแล้ว เป็นนิตย เพื่อพินแห่งภิกษุ ท. สอง สอง ในที่เป็นที่อยู่ ท. ของชน ท. สอง เหล่านั้นนั้นเทียว ย่อมเป็น ๑ อ.ภิกษุใด ย่อมปรารถนา ซึ่ง-ในข้าว น้ำอันเป็นเครื่องดื่มและเภสัช ท. ทน วัตถุใด อ.วัตถุอัน ย่อมถึงพร้อม แก่ภิกษุนั้น ตามปรารถนานั้นเทียว ๑

(เศรษฐีไม่เคยถามปัญหา)

อ.ปัญหา เป็นสภาพอัน - ในชน ท. สอง เหล่านั้นหนา มหาเศรษฐีชื่อว่า อนาถบิณฑิกะ ไม่เคยทูลถามแล้ว กะพระศาสดา ในวันหนึ่งนั้นเทียว ย่อมเป็น ๑ ได้ยินว่า อ.มหาเศรษฐีชื่อว่าอนาถบิณฑิกะนั้น คิดแล้ว ว่า อ.พระตถาคต เป็นพระพุทธรเจ้าผู้ละเอียดอ่อน เป็นกษัตริย์ผู้ละเอียดอ่อน เป็น เมื่อทรงแสดง ซึ่งธรรม แก่เรา ด้วยทรงพระดำริ ว่า อ.คฤหบดี เป็นผู้มอุปการะมาก แก่เรา ย่อมเป็น ดังนี้ พึงทรงลำบาก ดังนี้ ย่อมไม่ทูลถาม ซึ่งปัญหา เพราะความรัก อันมีประมาณยิ่ง ในพระศาสดา^๑ ๑ ส่วนว่า อ.พระศาสดา ครั้นเมื่อมหาเศรษฐี ชื่อว่าอนาถบิณฑิกะนั้น เป็นผู้สักว่านึ่งแล้วนั้นเทียว มีอยู่ ทรงพระดำริแล้ว ว่า อ.เศรษฐีนี้ ย่อมรักษา ซึ่งเรา ในฐานะอันบุคคลไม่พึงรักษา เพราะเรา ตัดแล้ว

¹ ออกสอบสนามหลวง ปี ๒๕๔๐ ข้อ ๑.

๑. อ.เรื่องแห่งพระเถระชื่อว่าจักขุบาล (๑)

๗

ซึ่งศิรัษะ ของตน อันอันเราทั้งประดับแล้วทั้งตกแต่งแล้ว ควักขึ้นแล้ว ซึ่งนัยน์ตา ท. ยังเนื้อแห่งหทัย ให้เพิกขึ้นแล้ว บริจาคแล้ว ซึ่งบุตรและทาระ ผู้เสมอด้วยลมปราณ ยังบารมี ท. ให้เต็มอยู่ ลีนอสงไขย ท. ลี อันยิ่งด้วยแสนแห่งกับ ยังบารมี ท. ให้เต็มแล้ว เพื่ออันแสดงซึ่งธรรมนั้นเทียว แก่ชน ท. เหล่าอื่น อ.เศรษฐีนั้น ย่อมรักษา ซึ่งเรา ในฐานะอันบุคคลไม่พึงรักษา ดังนี้ ตรัสแล้ว ซึ่งพระธรรมเทศนา กัณฑ์หนึ่งนั้นเทียว ฯ

(ชาวเมืองสาวตติไปฟังธรรม)

ในกาลนั้น อ.โกฏิแห่งมนุษย์ ท. เจ็ด ย่อมอยู่ในเมืองสาวตติ ฯ อ. ในโกฏิ แห่งมนุษย์ ท. เจ็ด เหล่านั้นหนา มนุษย์ ท. ผู้มีโกฏิทำเป็นประมาณ ฟังแล้ว ซึ่งวาจา เป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม ของพระศาสดา เป็นอริยสาวก เกิดแล้ว อ.มนุษย์ ท. ผู้มีโกฏิสองเป็นประมาณ ฟังแล้ว ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งธรรม ของพระศาสดา เป็นปุกุชน เกิดแล้ว ฯ อ.กิจ ท. สองนั้นเทียว คือ อ.อริยสาวก ท. ย่อมถวาย ซึ่งทาน ในกาลก่อนแต่กาลแห่งภัตต อ.อริยสาวก ท. ผู้มีวัตถุมิของหอมและระเบียบเป็นต้น ในมือ ยังบุคคลให้ถือเอาแล้ว ซึ่งวัตถุมิผ้า เกล็ดชและน้ำอันบุคคลพึงดื่มเป็นต้น ย่อมไป เพื่อประโยชน์แก่การฟังซึ่งธรรม ในกาลภายหลังแต่กาลแห่งภัตต ได้มีแล้ว แก่ - ในอริยสาวกและปุกุชน ท. เหล่านั้นหนา อริยสาวก ท. ฯ

(มหาปาละไปฟังธรรม)

ครั้งนั้น ในวันหนึ่ง อ.กุฎุมพีชื่อว่ามหาปาละ เห็นแล้ว ซึ่งอริยสาวก ท. ผู้มี วัตถุมิของหอมและระเบียบเป็นต้นในมือ ผู้ไปอยู่ สู่วิหาร ถามแล้ว ว่า อ.มหาชนนี้ จะไป ณ ที่ไหน ดังนี้ ฟังแล้ว ว่า อ.มหาชนนี้ จะไป เพื่ออันฟังซึ่งธรรม ดังนี้ คิดแล้ว ว่า แม้ อ.เรา จักไป ดังนี้ ไปแล้ว ถวายบังคมแล้ว ซึ่งพระศาสดา นั่งแล้ว ณ ที่สุตฺรอบแห่งบริษัท ฯ

(อนุปุพพิกถา)

จริงอยู่ ชื่อ อ.พระพุทเจ้า ท. เมื่อทรงแสดง ซึ่งธรรม ทรงตรวจดูแล้ว ซึ่งอุปนิสัย แห่งคุณ ท. มีสละละ คีลและบรรพชาเป็นต้น ย่อมทรงแสดง ซึ่งธรรม ด้วยสามารถแห่งอัธยาศัย เพราะเหตุนั้น ในวันนั้น อ.พระศาสดา ทรงตรวจดูแล้ว ซึ่งอุปนิสัย ของกุฎุมพีชื่อว่ามหาปาละนั้น เมื่อทรงแสดง ซึ่งธรรม ตรัสแล้ว ซึ่งวาจา เป็นเครื่องกล่าวโดยลำดับ ฯ อ.อันถามว่า อ.พระศาสดา ตรัสแล้ว ซึ่งวาจาเป็น เครื่องกล่าวโดยลำดับ นี้อย่างไร ดังนี้ ฯ อ.อันแก้วว่า อ.พระศาสดา ทรงประกาศแล้ว ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งทาน ซึ่งวาจาเป็นเครื่องกล่าวซึ่งศีล ซึ่งวาจาเป็นเครื่อง กล่าวซึ่งสรวรรค์ ซึ่งโทษ ซึ่งความต่ำช้า ซึ่งความเศร้าหมองพร้อม แห่งกาม ท. ซึ่งอนิสังส์ ในการออกบวช ดังนี้ ฯ

(มหาปาละขอบวช)

อ.กุฎุมพีชื่อว่ามหาปาละ ครั้นฟังแล้ว ซึ่งธรรมนั้น คิดแล้ว ว่า อ.บุตรและ ธิดา ท. หรือ หรือว่า อ.โภคะ ท. ย่อมไม่ไปตาม ซึ่งบุคคล ผู้ไปอยู่ สู่โลกอื่น แม้ อ.สรีระ ย่อมไม่ไป กับ ด้วยตน อ.ประโยชน์อะไร ด้วยการอยู่ครองซึ่งเรือน มีอยู่ แก่เรา อ.เรา จักบวช ดังนี้ ฯ ในกาลเป็นที่สุดลงรอบแห่งเทศนา อ.กุฎุมพี ชื่อว่ามหาปาละนั้น เข้าไปเฝ้าแล้ว ซึ่งพระศาสดา ทูลขอแล้ว ซึ่งการบวช ฯ ครั้งนั้น อ.พระศาสดา ตรัสแล้ว ว่า อ.ญาติไร ๆ ผู้ควรแล้วแก่ความเป็นญาติอันเธอพึง อ่ำลา ย่อมไม่มีหรือ ดังนี้ กะกุฎุมพีชื่อว่ามหาปาละนั้น ฯ อ.กุฎุมพีชื่อว่ามหาปาละ กราบทูลแล้ว ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อ.น้องชายผู้น้อยที่สุด ของข้าพเจ้า มีอยู่ ดังนี้ ฯ อ.พระศาสดา ตรัสแล้ว ว่า ถ้าอย่างนั้น อ.เธอ จงอ่ำลา ซึ่งน้องชายผู้น้อย ที่สุดนั้น ดังนี้ ฯ

(มหาปาละมอบสมบัติให้น้องชาย)

อ.กุฎุมพีเชื่อว่ามหาปาละนั้น ทูลรับพร้อมเฉพาะแล้วว่า อ.ติละ¹ ดังนี้ ถวายบังคมแล้ว ซึ่งพระศาสดา ไปแล้ว สูเรื่อน ยังบุคคลให้ร้องเรียกมาแล้ว ซึ่งน้องชายผู้น้อยที่สุด กล่าวแล้วว่า ดูก่อนพ่อ อ.ทรัพย์ ไต อันเป็นไปกับด้วยวิญญูญาณและอันมีวิญญูญาณหามีได้ ไกร ๆ มีอยู่ ในตระกูลนี้ อ.ทรัพย์นั้น ทั้งปวง เป็นภาระของเธอ จงเป็น อ.เธอ จงปฏิบัติ ซึ่งทรัพย์นั้น ดังนี้ ฯ อ.น้องชายผู้น้อยที่สุดถามแล้วว่า ข้าแต่ชาย อ.ท่าน ท. เล่า ดังนี้ ฯ อ.กุฎุมพีเชื่อว่ามหาปาละ กล่าวแล้วว่า อ.เรา จักบวช ในสำนัก ของพระศาสดา ดังนี้ ฯ อ.น้องชายผู้น้อยที่สุด กล่าวแล้วว่า ข้าแต่พี่ชาย อ.ท่าน ย่อมกล่าว ซึ่งคำอะไร อ.ท่าน ครั้นเมื่อมารดาของเรา ตายแล้ว เป็นผู้อันเราได้แล้ว ราวกะ อ.มารดา ย่อมเป็น อ.ท่าน ครั้นเมื่อบิดา ของเรา ตายแล้ว เป็นผู้อันเราได้แล้ว ราวกะ อ.บิดา ย่อมเป็น อ.โภาคะ อันบุคคลพึงเสวยอันใหญ่ มีอยู่ ในเรือน ของท่าน อันท่าน ผู้อยู่ครอบครองอยู่ ซึ่งเรือนนั้นเทียว อาจ เพื่ออันกระทำ ซึ่งบุญ ท. อ.ท่าน อย่าได้กระทำแล้ว อย่างนี้ ดังนี้ ฯ อ.กุฎุมพีเชื่อว่ามหาปาละนั้น กล่าวแล้วว่า ดูก่อนพ่อ อ.พระธรรมเทศนา ของพระศาสดา อันเรา ฟังแล้ว ด้วยว่า อ.ธรรมอันงามในเบื้องต้น ในท่ามกลางและในที่สุดรอบ อันพระศาสดา ทรงยกขึ้นแล้ว สู่ลักษณะสาม อันทั้งละเอียดทั้งสุขุม ทรงแสดงแล้ว อ.ธรรมนั้น อันใคร ๆ ไม่อาจ เพื่ออันให้เต็ม ในท่ามกลางแห่งเรือน ดูก่อนพ่อ อ.เรา จักบวช ดังนี้ ฯ อ.น้องชายผู้น้อยที่สุดนั้น กล่าวแล้วว่า ข้าแต่พี่ชาย เออ ก็ อ.ท่าน เป็นคนหนุ่ม ย่อมเป็น ก่อน อ.ท่าน ท. จักบวช ในกาลแห่งตน คือเอาซึ่งความเป็นคนแก่ ดังนี้ ฯ อ.กุฎุมพีเชื่อว่ามหาปาละนั้น กล่าวแล้วว่า ดูก่อน

¹ จะเพิ่ม "ตุเมเหิ วุตตวจนํ สาธุ โหติ" (อ.พระวาจาอันพระองค์ ท. ตรัสแล้ว เป็นพระวาจายังประโยชน์ให้สำเร็จ ย่อมเป็น) ก็ได้

พ่อ ก็ แม่ อ.มือและเท้า ท. ของตน ของบุคคลผู้ถือเอาซึ่งความเป็นคนแก่ เป็นอวัยวะไม่ฟังตาม ย่อมเป็น ย่อมไม่เป็นไป ในอำนาจ ก็ อ.องค์อะไรเป็นเหตุเล่า อ.ญาติ ท. จักเป็นไป ในอำนาจ อ.เรานั้น จะไม่กระทำ ซึ่งคำ ของเธอ อ.เรา ยังการ ปฏิบัติแห่งสมณะ จักให้เต็ม

อ.มือและเท้า ท. ของบุคคลใด เป็นอวัยวะคร่ำคร่าแล้ว

เพราะชรา เป็นอวัยวะไม่ฟังตาม ย่อมเป็น

อ.บุคคลนั้น ผู้มีเรี่ยวแรงอันชรา กำจัดแล้ว

จักประพฤติ ซึ่งธรรม อย่างไร

ดูก่อนพ่อ อ.เรา จักบวชนั้นเทียว ดังนี้ ฯ

(มหาปาละได้บรรพชาอุปสมบท)

อ.ภุมมที่ชื่อว่ามหาปาละนั้น เมื่อน้องชายผู้น้อยที่สุดนั้น ร้องให้อยู่ที่เดียว ไปแล้ว สู่สำนัก ของพระศาสดา ทูลขอแล้ว ซึ่งการบรรพชา ผู้มีบรรพชาและ อุปสมบทอันได้แล้ว อยู่แล้ว ในสำนัก ของอาจารย์และอุปัชฌาย์ ท. ลีนปี ท. ห้า ผู้มีกาลฝนอันอยู่จำแล้ว ปวารณาแล้ว เข้าไปเฝ้าแล้ว ซึ่งพระศาสดา ถวายบังคมแล้ว ทูลถามแล้ว ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อ.ฐานะ ท. เท่าไร มีอยู่ ในพระศาสนา นี้ ดังนี้ ฯ

(ฐานะ ๒ อย่างในพระพุทธศาสนา)

อ.พระศาสดา ตรัสแล้ว ว่า ดูก่อนภิกษุ อ.ฐานะ ท. สองนั้นเทียว คือ อ.คันถฐานะ อ.วิปัสสนาฐานะ มีอยู่ ในศาสนานี้ ดังนี้ ฯ อ.ภิกษุชื่อว่ามหาปาละนั้น ทูลถามแล้ว ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ อ.คันถฐานะ เป็นไฉน ย่อมเป็น อ.วิปัสสนาฐานะ เป็นไฉน ย่อมเป็น ดังนี้ ฯ อ.พระศาสดา ตรัสแล้ว ว่า อ.ฐานะนี้ คือ อ.การเรียนเอา ซึ่งนิกายหนึ่งหรือ หรือว่า ซึ่งนิกาย ท. สอง ก็หรือว่า ซึ่งพระ

๑. อ.เรื่องแห่งพระเถระชื่อว่าจักขุบาล (๑)

๑๑

พุทธพจน์ อันเป็นพระไตรปิฎก ทั้งสิ้น ตามสมควรแก่ปัญญา ของตน แล้วทรงไว้บอก กล่าว ซึ่งพระพุทธรูปนั้น ชื่อว่า คันถุระ ส่วนว่า อ.ธุระนี้ คือ อ.การเริ่มตั้งไว้ ซึ่งความสิ้นไปและความเสื่อมไป ในอรรถภาพ ยังวิปัสสนา ให้เจริญแล้ว ด้วยสามารถแห่งการกระทำอันเป็นไปโดยความติดต่อกัน แล้วยึดเอาซึ่งอรรถผลแห่งภิกษุผู้มีความประพฤติเบาพร้อม ผู้ยินดียิ่งแล้วในเสนาสนะอันสงบแล้ว ชื่อว่า วิปัสสนาธุระ ดังนี้ ฯ อ.ภิกษุชื่อว่ามหาปาละนั้น กราบทูลแล้ว ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อ.ข้าพระองค์ ผู้บวชแล้ว ในกาลแห่งตนถือเอาซึ่งความเป็นคนแก่จักไม่อาจ เพื่ออันยังคันถุระให้เต็ม แต่ที่ว่า อ.ข้าพระองค์ ยังวิปัสสนาธุระ จักให้เต็ม อ.พระองค์ ขอจงตรัสบอก ซึ่งพระกัมมัฏฐาน ดังนี้ ฯ

(พระมหาปาละไปปฏิบัติธรรมที่หมู่บ้านชายแดน)

ครั้งนั้น อ.พระศาสดา ตรัสบอกแล้ว ซึ่งพระกัมมัฏฐาน เพียงไร แต่พระอรรถผล แก่ภิกษุชื่อว่ามหาปาละนั้น ฯ อ.ภิกษุชื่อว่ามหาปาละนั้น ถวายบังคมแล้ว ซึ่งพระศาสดา แสงหาอยู่ ซึ่งภิกษุ ท. ผู้มีปกติไปกับด้วยตน ได้แล้ว ซึ่งภิกษุ ท. หกสิบ ออกไปแล้ว กับ ด้วยภิกษุ ท. เหล่านั้น ไปแล้ว สิ้นหนทางอันมีรอยแห่งโยชน์ยี่สิบเป็นประมาณ ถึงแล้ว ซึ่งหมู่บ้านอันตั้งอยู่ในที่สุดเฉพาะ หมู่บ้านใหญ่ ตำบลหนึ่ง ผู้เป็นไปกับด้วยบริวาร เข้าไปแล้ว ในบ้านนั้น เพื่อก่อนข้าว ฯ

(ชาวบ้านอาราธนาให้อยู่จำพรรษา)

* อ.มनुชย์ ท. เห็นแล้ว ซึ่งภิกษุ ท. ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยวัตร เป็นผู้มิจิตเลื่อมใสแล้ว เป็น ปุลาตแล้ว ซึ่งอาสนะ ท. ยังภิกษุ ท. ให้นั่งแล้ว อังคาสแล้ว ด้วยอาหารอันประณีต ถามแล้ว ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อ.พระผู้เป็นเจ้า ท. จะไปในที่ไหน ดังนี้ ครั้นเมื่อคำว่า ดูก่อนอุบาสกและอุบาสิกา ท. ¹ อ.เรา ท. จะไป สู่ที่

¹ คำว่า อุบาสก (อ.อุบาสกและอุบาสิกา ท.) เป็นเอกเสสสมาส

อันมีความสำคัญอย่างไร ดังนี้ อันภิกษุ ท. เหล่านั้น กล่าวแล้ว อ.มณุษย์ผู้เป็น บัณฑิต ท. รู้แล้วว่า อ.ท่านผู้เจริญ ท. แสงหาอยู่ ซึ่งเสนาสนะ อันเป็นที่อยู่จำ ซึ่งกาลฝน ดังนี้ กล่าวแล้ว ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ถ้าว่า อ.พระผู้เป็นเจ้า ท. พึ่งอยู่ในที่นี้ ตลอดหมวดแห่งเดือนสาม นี้ไซ้ อ.ข้าพเจ้า ท. ตั้งอยู่เฉพาะแล้ว ในสภาวะ ท. พึ่งถือเอา ซึ่งศีล ท. ดังนี้ ๑ อ.ภิกษุ ท. แม่เหล่านั้น ยังคำนินมติให้อยู่ทับแล้ว ด้วยอันคิด ว่า อ.เรา ท. อาศัยแล้ว ซึ่งตระกูล ท. เหล่านี้ จักกระทำ ซึ่งการออกไป จากภพ ดังนี้ ๑ อ.มณุษย์ ท. รับแล้ว ซึ่งปฏิญญา ของภิกษุ ท. เหล่านั้น จัดแจงแล้ว ซึ่งที่อันเป็นที่อยู่ ยังที่เป็นที่พักในกลางคืนและที่เป็นที่พักในกลางวัน ท. ให้ถึงพร้อมแล้ว ได้ถวายแล้ว ๑ อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น ย่อมเข้าไป สู่หมู่บ้านนั้นนั้นนึ่งเที่ยว เพื่อก่อนข้าว เณรนิത്യ ๑ ครั้งนั้น อ.หมอ คนหนึ่ง เข้าไปหาแล้ว ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น ปวารณาแล้ว ด้วยคำว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ชื่อแม่ อ.ความทุกข์มิใช่ความ สำคัญ ย่อมมี ในที่เป็นที่อยู่ แห่งพระผู้เป็นเจ้า ท. มาก ครั้นเมื่อความทุกข์มิใช่ ความสำคัญนั้น เกิดขึ้นแล้ว อ.ท่าน ท. พึ่งบอก แก่ข้าพเจ้า อ.ข้าพเจ้า จักกระทำ ซึ่งภลัช ดังนี้ ๑

(พระมหาปาละปฏิบัติเนสชชกรุดงค์)

อ.พระเถระ เรียกมาแล้ว ซึ่งภิกษุ ท. เหล่านั้น ถ้ามแล้ว ว่า ดูก่อนท่าน ผู้มีอายุ ท. อ.ท่าน ท. ยังกาล จักให้น้อมไปล่วงวิเศษ ด้วยอิริยาบถ ท. เท่าไร ตลอด หมวดแห่งเดือนสาม นี้ ดังนี้ ในวันคือดิถีเป็นที่น้อมเข้าไปใกล้แห่งกาลฝน ๑ อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น กล่าวแล้ว ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อ.ข้าพเจ้า ท. จักยังกาล ให้น้อมไปล่วงวิเศษ ด้วยอิริยาบถ ท. สี่ ตลอดหมวดแห่งเดือนสามนี้ ดังนี้ ๑ อ.พระเถระ กล่าวแล้ว ว่า ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ท. ก็ อ.อันยังกาลให้น้อมไปล่วงวิเศษ ด้วยอิริยาบถ ท. สี่ ตลอดหมวดแห่งเดือนสามนี้ แห่งท่าน ท. นั้น เป็นกรรม อันสมควร ย่อมเป็นหรือ อันเรา ท. เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว พึ่งเป็น มิใช่หรือ

๑. อ.เรื่องแห่งพระเถระชื่อว่าจักขุบาล (๑)

๑๓

เพราะว่า อ.เรา ท. เรียบแล้ว ซึ่งพระกัมมัฏฐาน จากสำนัก ของพระพุทฺธเจ้า ผู้ยัง ทรงพระชนม์อยู่ มาแล้ว จริงอยู่ ชื่อ อ.พระพุทฺธเจ้า ท. อันบุคคลผู้ไฉ่อด ไม่อาจ เพื่ออันให้ยินดียิ่ง ด้วยว่า อ.พระพุทฺธเจ้า ท. เหล่านั้น อันบุคคลผู้มีอภัยคัยอันงาม พึงให้ทรงยินดียิ่ง จริงอยู่ อ.อบาย ท. ลี เป็นเช่นกับด้วยเรือนของตน ย่อมมี ชื่อแก่บุคคลผู้ประมาทแล้ว ตุก่อนท่านผู้มีอายุ ท. อ.ท่าน ท. เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว จงเป็น ดังนี้ ฯ อ.ภิกษุ ท. ถามแล้ว ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็ อ.ท่าน เล่า ดังนี้ ฯ อ.พระเถระ กล่าวแล้ว ว่า ตุก่อนท่านผู้มีอายุ ท. อ.เรา ยังกาล จักให้หนี้อมไปล่วง วิเศษ ด้วยอิริยาบถ ท. สาม อ.เรา จักไม่เหยียดออก ซึ่งหลัง ดังนี้ ฯ อ.ภิกษุ ท. กล่าวแล้ว ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อ.ติละ อ.ท่าน เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว จงเป็น ดังนี้ ฯ^๑

(พระมหาปาละจักขุพิการ)

เมื่อพระเถระ ไม่ก้าวลงอยู่ สูความหลับ ครั้นเมื่อเดือนที่หนึ่ง ก้าวล่วงแล้ว อ.โรคในนัยน์ตา เกิดขึ้นแล้ว ฯ อ.สายน้ำ ท. ย่อมไหลออก จากนัยน์ตา ท. รวากะ อ.สายแห่งน้ำ ท. ไหลออกอยู่ จากหม้ออันทะลุแล้ว ฯ อ.พระเถระนั้น กระทำแล้ว ซึ่งสมณะธรรม ตลอดจนตราตรีทั้งปวง เข้าไปแล้ว สูห้อง ในกาลเป็นที่ขึ้นไปแห่งอรุณ นิ่งแล้ว ฯ อ.ภิกษุ ท. ไปแล้ว สูสำนัก ของพระเถระ ในเวลาเป็นที่เที่ยวไปเพื่อ ภิภาสา กล่าวแล้ว ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อ.เวลานี้ เป็นเวลาเป็นที่เที่ยวไปเพื่อภิภาสา ย่อมเป็น ดังนี้ ฯ อ.พระเถระ กล่าวแล้ว ว่า ตุก่อนท่านผู้มีอายุ ท. ถ้าอย่างนั้น อ.ท่าน ท. จงถือเอา ซึ่งบาตรและจีวร ดังนี้ ยังภิกษุ ท. ให้ถือเอาแล้ว ซึ่งบาตร และจีวร ของตน ออกไปแล้ว ฯ อ.ภิกษุ ท. เห็นแล้ว ซึ่งนัยน์ตา ท. ของพระ เถระนั้น อัน(มีน้ำตา)ไหลออกอยู่ ถามแล้ว ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อ.เหตุอัน อะไร ดังนี้ ฯ อ.พระเถระ กล่าวแล้ว ว่า ตุก่อนท่านผู้มีอายุ ท. อ.ลม ท. ย่อมเสียดแทง

¹ ออกสอบสามหลวง ปี ๒๕๔๗ ข้อ ๑.

ซึ่งนัยน์ตา ท. ของเรา ดังนี้ ๑ อ.ภิกษุ ท. กล่าวแล้ว ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อ.เรา ท. เป็นผู้อันหมอบวารณาแล้ว ย่อมเป็น มิใช่หรือ อ.เรา ท. ฟังบอก แก่หมอนั้น ดังนี้ ๑ อ.พระเถระ กล่าวแล้ว ว่า ดูก่อนท่านผู้มีอายุ ท. อ.ดีละ ดังนี้ ๑

(หมอบปรุยกายหยอดตา)

อ.ภิกษุ ท. เหล่านั้น บอกแล้ว แก่หมอ ๑ อ.หมอนั้น หุงแล้ว ซึ่งน้ำมัน ส่งไปแล้ว ๑ อ.พระเถระ เมื่อหยอด ซึ่งน้ำมัน ทางจุมูก เป็นผู้นั่งแล้วเทียว เป็น หยอดแล้ว เข้าไปแล้ว สู่ภายในแห่งบ้าน ๑ อ.หมอ เห็นแล้ว กล่าวแล้ว ว่า ข้าแต่ ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า อ.ลม ย่อมเสียดแทง ซึ่งนัยน์ตา ท. ของพระผู้เป็นเจ้าหรือ ดังนี้ ๑ อ.พระเถระ กล่าวแล้ว ว่า ดูก่อนอุบาสก เออ อ.อย่างนั้น ดังนี้ ๑ อ.หมอ ถามแล้ว ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อ.น้ำมัน อันข้าพเจ้า หุงแล้ว ส่งไปแล้ว อ.น้ำมัน อันท่าน ท. หยอดแล้ว ทางจุมูกหรือ ดังนี้ ๑ อ.พระเถระ กล่าวแล้ว ว่า ดูก่อน อุบาสก เออ อ.อย่างนั้น ดังนี้ ๑ อ.หมอ ถามแล้ว ว่า อ.คู่แห่งนัยน์ตา เป็นเช่นไร ย่อมเป็น ในกาลนี้ ดังนี้ ๑ อ.พระเถระ กล่าวแล้ว ว่า ดูก่อนอุบาสก อ.ลม ย่อมเสียดแทงนั้นเทียว ดังนี้ ๑

(พระมหาปาละนั่งหยอดน้ำมัน)

อ.หมอ คิดแล้ว ว่า อ.น้ำมัน อันเรา ส่งไปแล้ว เพื่ออันเข้าไประงับวิเศษโดย วาระเดียวนั้นเทียว อ.โรค ไม่เข้าไปสงวิเศษแล้ว เพราะเหตุอะไร หนอ แล ดังนี้ ถามแล้วว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อ.น้ำมัน อันท่าน ท. นั่งแล้ว หยอดแล้วหรือ หรือว่า อ.น้ำมัน อันท่าน ท. นอนแล้ว หยอดแล้ว ดังนี้ ๑ อ.พระเถระ เป็นผู้หนึ่ง ได้เป็นแล้ว อ.พระเถระ แม้ผู้อันหมอบถามอยู่ บ่อย ๆ ไม่กล่าวแล้ว ๑ อ.หมอนั้น คิดแล้ว ว่า อ.เรา ไปแล้ว สู่วิหาร จักแลดู ซึ่งที่เป็นที่อยู่ ดังนี้ กล่าวแล้ว ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ถ้อยคำนั้น อ.ท่าน ท. จงไป ดังนี้ ผลแล้ว ซึ่งพระเถระ ไปแล้ว สู่วิหาร แลดูอยู่ ซึ่งที่เป็นที่อยู่ ของพระเถระ เห็นแล้ว ซึ่งที่เป็นที่จงกรมและที่เป็นที่นั่งนั้นเทียว

ไม่เห็นแล้ว ซึ่งเป็นที่นอน ถ้ามแล้ว ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อ.น้ามัน อันท่าน ท. ผู้นั่งแล้ว หยอดแล้ว หรือ หรือว่า อ.น้ามัน อันท่าน ท. ผู้นอนแล้ว หยอดแล้ว ดังนี้ ฯ อ.พระเถระ เป็นผู้หนึ่งแล้ว ได้เป็นแล้ว ฯ อ.หมอ อ่อนวอนแล้ว บ่อย ๆ ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อ.ท่าน ท. อย่าได้กระทำแล้ว อย่างนี้ ชื่อว่า อ.สมณะธรรม ครั้นเมื่อสรีระ เป็นไปอยู่ อันท่าน ท. อาจ เพื่ออันกระทำ อ.ท่าน ท. นอนแล้ว ขอจงหยอด ดังนี้ ฯ

(พระมหาปาละปริกษากรชกาย)

อ.พระเถระ กล่าวแล้ว ว่า ดูก่อนท่านผู้มีอายุ อ.ท่าน จงไป อ.อาตมา ปริक्षाแล้ว จักรู้ ดังนี้ ฯ อ.อันถามว่า ก็ อ.ญาติ ท. ของพระเถระ มีอยู่ในหมู่บ้านนั้น หามิได้นั้นเทียว อ.ชน ท. ผู้เป็นสาโลหิต ของพระเถระ มีอยู่ในหมู่บ้านนั้น หามิได้ อ.พระเถระ ฟังปริक्षा กับ ด้วยใคร ดังนี้ ฯ อ.อันแก้ว่า อ.พระเถระ ฟังปริक्षा กับ ด้วยกรชกาย ดังนี้ ฯ ก็ อ.พระเถระ เมื่อปริक्षा กับ ด้วยกรชกาย คิดแล้ว ว่า ดูก่อนปาลิตะ ผู้มีอายุ อ.ท่าน จงกล่าว ก่อน อ.ท่าน จักแลดู ซึ่งนัยน์ตา ท. หรือ หรือว่า อ.ท่าน จักแลดู ซึ่งพระพุทธานุชา จริ่งอยู่ อ.การัน ซึ่งอันบอดแห่งนัยน์ตา ของท่าน ย่อมไม่มี ในสังสารวัฏ อันมีที่สุดและ เบื้องต้นอันบุคคลไปตามอยู่รู้ไม่ได้แล้ว ก็ อ.ร้อยแห่งพระพุทธานุชา ท. อ.พันแห่งพระพุทธานุชา ท. มิใช่หนึ่ง ล่วงไปแล้ว แม้ อ.- ในพระพุทธานุชา ท. เหล่านั้นหนา พระพุทธานุชา พระองค์หนึ่ง อันใคร ๆ กำหนดไม่ได้แล้ว ในกาลนี้ อ.ใจ ว่า อ.เรา จักไม่นอน ลิ่นเตือน ท. สาม ตลอดภายในแห่งกาลฝน นี้ ดังนี้ อันท่าน ผูกแล้ว เพราะเหตุนั้น อ.จักษุ ท. ของท่าน จงฉิบหาย หรือ หรือว่า จงแตก อ.ท่าน จงทรงไว้ ซึ่งพระพุทธานุชานันเทียว อ.ท่าน จงอย่าทรงไว้ ซึ่งจักษุ ท. ดังนี้ เมื่อกล่าวสอน ซึ่งภุตกาย ได้กล่าวแล้ว ซึ่งคาถา ท. เหล่านี้ ว่า